

WIATRAKI – MŁYNY WIETRZNE

Stare, najczęściej samotnie stojące w polu młyny wietrzne, a często niszczące tylko szkielety wiatraków potrafią nas wzruszyć. Jest ich coraz mniej i coraz rzadziej można je spotkać. Są już elementem historii i świadectwem przeszłości. Niestety nie można ich wszystkich uratować, ale można je zapamiętać.

Zachowana w pismach Herona z Aleksandrii (I wiek n.e.) wzmianka o wiatraku napędzającym organy wodne jest, być może, dodatkiem średniowiecznego kopisty, bowiem wiatrak nie był znany w starożytności. Wedle niezbyt pewnego przekazu, Pers Abu Lulua miał zbudować młyn poruszany wiatrem za panowania kalifa Omara I.

Pierwszy wiatrak o pionowej osi obrotu był w użyciu w 1. poł. X w. w Seistanie (Iran). Wiatraki pierwotnie stosowano do pompowania wody, z czasem również do mielenia ziarna. Dzięki pomysłowej konstrukcji budynków, we wnętrzu których je instalowano, mogły pracować niezależnie od kierunku wiatru. Wiatraki te rozpowszechniły się w krajach islamu, a w XII w. dotarły do Chin.

Pierwsze wiatraki europejskie pojawiły się we Francji na początku XII w., a od XIII w. upowszechniły się w innych krajach Starego Kontynentu. Wczesny wiatrak tego typu był budką, którą obracano wokół centralnie usytuowanego słupa (wiatrak palowy), aby ustawić skrzydła na wiatr. W tzw. koźlakach, z poziomo umieszczoną osią śmigła, była możliwość obrotu całej konstrukcji wiatraka. W końcu XIV w. pojawił się wiatrak wieżyczkowy (holender) z obracalną tylko górną częścią, na której zawieszane były skrzydła. W niektórych krajach śródziemnomorskich (np. w Grecji) skrzydła wiatraka wyposażano w płócienne żagle, które refowano lub rozwijano. W Europie wiatraków używano początkowo niemal wyłącznie do napędu młynów zbożowych. Od 1344 r. w Holandii zaczęto stosować wiatraki do pompowania wody. Wiatraków używano także do napędu tartaków i wyłaczarni oleju. W XVIII w. w Anglii wyposażono wiatraki w urządzenia automatycznie nastawiające skrzydła optymalnie do kierunku wiatru oraz samoczynnie regulujące powierzchnię skrzydeł w zależności od siły wiatru.

Pierwsza wzmianka o wiatrakach, czyli młynach wietrznych na ziemiach polskich pochodzi z 2 poł. XIII w. Jest ona zawarta w zezwoleniu na budowę młynów poruszanych powietrzem, wydanym w 1271 r. przez księcia Wiesława z Rugii klasztorowi w Białym Buku. Zapis książąt pomorskich na rzecz Cystersek w Szczecinie z 1289 r. również wyraźnie informuje o istniejącym wiatraku. Kolejne wzmianki mówią o wiatrakach w Kobylinie – 1303 r. i Wschowie – 1325 r. W XIV i XV stuleciu budowie te były już powszechnie znane na ziemiach północnej i środkowej Polski. Na południu kraju pojawiły się o wiele później bo w XVII w. (choć w okolicach Głogowa i Raciborza miało to miejsce w 2 poł. XIV w.). W kolejnym stuleciu młyny na dobre zadomowiły się w krajobrazie polskiej wsi, zwłaszcza w okolicach Poznania, na Kujawach, Mazurach i Ziemi Lubuskiej oraz na Śląsku.

Jak wynika ze stosunkowo dokładnych rejestrów w XVIII w. w Polsce było ok. 20 tys. wiatraków. Często występowały one w dużych grupach (np. na obrzeżach Leszna odnotowano istnienie aż 92 obiektów). W czasie tym młyny wietrzne konkurowały z wodnymi, lecz w XIX w. na skutek regulacji rzek, nieumiejętnej melioracji w całej Polsce liczba wiatraków znacznie się zwiększyła. Zniesienie w państwie pruskim przymusu mlewa (1808 r.) również przyczyniło się do zwiększenia liczby wiatraków. Trwało to do pocz. XX w., kiedy konkurencyjność maszyn parowych zaczęła wypierać napęd siły wiatru.

Niemalą rolę w zniszczeniu i zmniejszeniu liczby młynów na terenie kraju miała także II wojna światowa. Gospodarka socjalistyczna, ogólne tendencje gospodarcze oraz władze samorządowe doprowadziły do zamknięcia wielu z nich. Wszystkie na szczęście się nie poddały i do dziś możemy podziwiać ich piękno.

REGULAMIN ODZNAKI KRAJOZNAWCZEJ PTTK „NA TROPIE WIATRAKÓW W POLSCE”

I. POSTANOWIENIA WSTĘPNE

1. Odznaka Krajoznawcza PTTK „Na tropie wiatraków w Polsce” (zwana dalej odznaką) została ustanowiona i jest nadawana przez Oddział Wolski PTTK im. gen. Józefa Sowińskiego w Warszawie w celu spopularyzowania walorów krajoznawczych, turystycznych i historycznych młynów wietrznych, a także ocalenia od zapomnienia, przynajmniej niektórych z nich.
2. Ustanawia się cztery stopnie odznaki, które można uzyskać jedynie w podanej kolejności:
  - Popularna,
  - Brązowa,
  - Srebrna,
  - Złota.
3. Wygląd, wymiary oraz materiał, z jakiego jest wykonana odznaka określa Oddział Wolski PTTK im. gen. Józefa Sowińskiego w Warszawie.
4. Ogniwia organizacyjne PTTK, działacze i członkowie PTTK powinni czuwać nad rzetelnością zdobywania odznaki i jej odpowiednią rangą.

II. WARUNKI ZDOBYWANIA ODZNAKI

1. Odznakę może zdobyć każdy kto ukończył 7 lat i spełni warunki określone niniejszym Regulaminem, również nie będąc członkiem PTTK.
2. Osoby niepełnoletnie mogą zdobywać odznakę tylko pod opieką osób dorosłych.
3. Czas zdobywania poszczególnych stopni odznaki nie jest ograniczony.
4. Wyższe stopnie odznaki można zdobywać bezpośrednio po spełnieniu wymagań na stopień niższy odznaki.
5. Obiekty zwiedzone ponad normę, ustaloną dla danego stopnia odznaki, będą zaliczane na poczet odznaki wyższego stopnia.
6. Dopuszcza się zaliczenie na poczet odznaki udokumentowanych obiektów zwiedzonych przez turystę przed ustanowieniem odznaki i wejściem w życie Regulaminu, w liczbie do 50% na każdy stopień odznaki.
7. Dokumentacja, o której mowa w pkt. 6. powinna być sporządzona zgodnie z zasadami zawartymi w rozdz. IV. Honorowane będą wszystkie potwierdzenia uzyskane przez turystę w toku zdobywania innych odznak, np. w formie kserokopii odpowiednich stron w książeczkach-kronikach tych odznak.

III. WARUNKI SZCZEGÓŁOWE

1. Podstawą przyznania odznaki jest zwiedzenie ustalonej dla danego stopnia odznaki liczby obiektów wymienionych w załączniku do Regulaminu.
2. Odznakę można zdobywać podczas dowolnych wycieczek, np. krajoznawczych lub autokarowych oraz uprawiając dowolną dyscyplinę turystyki kwalifikowanej.
3. Odznakę zdobywa się zwiedzając określoną w tabeli liczbę obiektów uczestnicząc w indywidualnych wędrowkach oraz zbiorowych imprezach turystyczno-krajoznawczych.

Stopień odznaki	Liczba obiektów
Popularny	25
Brązowy	30
Srebrny	40
Złoty	60

4. W przypadku grupy obiektów (np. wiatraki w Radomiu, czy Olsztynku) należy wpisać całą grupę jako jeden obiekt.
5. Zaliczane będą obiekty niewymienione w Kanonie krajoznawczym, stanowiącym załącznik do niniejszego Regulaminu, pod warunkiem podania ich lokalizacji i zamieszczenia w książeczce-kronice krótkiego opisu.
6. Obiekty zaliczone na jeden stopień odznaki nie będą zaliczane na wyższe stopnie odznaki.
7. Przewiduje się możliwość wykorzystania dla celów krajoznawczych, informacji o wiatrakach, zawartych w książeczce-kronice odznaki.
8. Obiekty zwiedzone podczas zdobywania odznaki mogą być jednocześnie zaliczone na inne odznaki krajoznawcze i odznaki turystyki kwalifikowanej, pod warunkiem spełnienia wymagań zawartych w regulaminach tych odznak.

IV. ZASADY POTWIERDZANIA ZADAŃ

1. Podstawą do ubiegania się o przyznanie odznaki jest książeczka-kronika, wykonana samodzielnie przez zdobywającego odznakę w dowolnej formie.
2. Dopuszcza się elektroniczną wersję książeczki-kroniki zapisaną na dowolnym nośniku pamięci masowej, np. na płycie CD-R, DVD-R, BD-R, lub w pamięci USB (pendrivie), a także udostępnienie dokumentacji zdobywanej odznaki w inny sposób np. przesłanie e-mailem, lub wskazanie linku do odpowiedniego pliku na dysku zewnętrznym.
3. W książeczce-kronice należy sporządzić wykaz zwiedzonych obiektów, który powinien zawierać datę wycieczki, nazwę zwiedzanego obiektu, potwierdzenia terenowe lub członków kadry programowej PTTK (przodownicy, przewodnicy, instruktorzy wg posiadanych uprawnień, organizatorzy turystyki – tylko jeżeli byli obecni na danej wycieczce) oraz instruktorów harcerskich i kierowników wycieczek. Honorowane będą również odciski pieczęci ze zwiedzanych obiektów lub miejscowości, w których się znajdują oraz bilety wstępu.
4. Potwierdzenia, o których mowa w pkt. 3. można zastąpić opisem, szkicem, rysunkiem, samodzielnie wykonaną fotografią, lub fotografią turysty na tle zwiedzanego obiektu.
5. Z obowiązku uzyskania potwierdzeń zwolnieni są wszyscy członkowie kadry programowej PTTK: przewodnicy, przodownicy i instruktorzy oraz organizatorzy turystyki (należy podać rodzaj uprawnień i nr legitymacji).
6. Z zapisów w książeczce-kronice musi jednoznacznie wynikać, że ubiegający się o odznakę osobiście oglądał i poznał obiekty wymagane regulaminowo.

V. WERYFIKACJA I PRYZNANIE ODZNAKI

1. W celu weryfikacji i przyznania odznaki, książeczkę-kronikę należy przesłać na adres korespondencyjny: Roman Henryk Orlicz, ul. Monte Cassino 3 m. 19, 01-121 Warszawa – załączając zaadresowaną kopertę zwrotną na list polecony (bez znaczków) oraz wymaganą opłatę za przesyłkę i odznakę lub potwierdzenie dokonanej wpłaty.
2. Zweryfikowana książeczka-kronika jest zarazem legitymacją posiadanej odznaki i uprawnia do jej nabycia i noszenia.
3. Odznaka przyznawana w trybie regulaminowym jest odpłatna.
4. Odznakę można nabyć w wyżej wskazanym miejscu osobiście, lub drogą pocztową. Opłaty pokrywa zamawiający.
5. Ewidencję zweryfikowanych i przyznanych odznak prowadzi Komisja Weryfikacyjna OK PTTK „Na tropie wiatraków w Polsce”.
6. Zarząd Oddziału Wolskiego PTTK im. gen. Józefa Sowińskiego w Warszawie może w drodze uchwały przyznać osobom szczególnie zasłużonym dla turystyki i krajoznawstwa

oraz ochrony zabytków odznakę w dowolnym stopniu honorowo z pominięciem przepisów dotyczących trybu jej zdobywania.

7. Odznakę przyznaną honorowo wręcza się wraz z pamiątkowym dyplomem bezpłatnie.

VI. POSTANOWIENIA KOŃCOWE

1. Zdobywanie odznaki odbywa się na własny koszt i ryzyko. Oddział Wolski PTTK im. gen. Józefa Sowińskiego w Warszawie nie ponosi żadnej odpowiedzialności za jakiegokolwiek szkody, których można doznać w trakcie zdobywania odznaki, jak również za szkody wyrządzone przez zdobywającego odznakę osobom trzecim.
2. Interpretacja niniejszego regulaminu należy wyłącznie do Komisji Weryfikacyjnej OK PTTK „Na tropie wiatraków w Polsce” powołanej przez Zarząd Oddziału Wolskiego PTTK im. gen. Józefa Sowińskiego w Warszawie.
3. Decyzje Komisji Weryfikacyjnej Odznaki Krajoznawczej PTTK „Na tropie wiatraków w Polsce” wydane w zakresie jej działania są ostateczne.
4. Regulamin został uchwalony przez Zarząd Oddziału Wolskiego PTTK im. gen. Józefa Sowińskiego w Warszawie w dniu 26 kwietnia 2021 r. i obowiązuje od dnia 1 maja 2021 r. Tym samym traci moc Regulamin odznaki z dnia 30 marca 2009 r.
5. Odznaki zdobyte przed dniem 1 maja 2021 r. zachowują swoją ważność.
6. Osoby, które zaczęły zdobywać odznakę według Regulaminu z 30 marca 2009 r. mogą kontynuować zdobywanie danego stopnia odznaki na poprzednio obowiązujących zasadach. Przy zdobywaniu kolejnych stopni odznaki obowiązują zapisy niniejszego Regulaminu.

Regulamin opracował Roman Henryk Orlicz – Instruktor Krajoznawstwa Polski (IKP), Instruktor Ochrony Przyrody (IOP) i Przewodnik Turystyki Pieszej (PTP) II st.

Wszelkich informacji o odznace udziela autor, tel. (+48-0) 501-094-576, e-mail: romi@o2.pl.